

FOL'KLOR VA O'ZBEK SHE'RIYATI

Ilmiy rahbar: filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori F.Sultonqulova
Termiz davlat universiteti
O'zbek filologiyasi fakulteti
1-bosqich talabasi Ibragimova Dilovar

Xalqimiz o'tmishini, milliy qadriyat, urf-odatlarini asrlar osha avlodlarga yetkazib berishda xalqimizning betakror ijodi bo'lgan folk'lor durdonalarining o'rni beqiyosdir. Usmon Azim ijodining asosini ham xalq og'zaki ijodisiz tasavvur qilib bo'lmaydi. Shoir ijodining dastlabki yillaridayoq xalq og'zaki ijodining go'zal namunalari bo'lgan ertak, afsona va dostonlardagi fol'klar motivlariga murojaat qiladi. Shoir ijod olamiga kirib kelgan o'tgan asrning 70-80 yillarida Haq va haqiqatni so'zlay olish uchun fol'klar motivlaridan foydalanishi, yozma adabiyotning xalq og'zaki ijodi bilan uyg'unligini ko'rsatishida, albatta, muallifning ma'lum maqsad-muddalarini ifodalashda fol'klar an'analariidan foydalanish muhim ahamiyat kasb etgan edi. Shoirning "Baxshiyona" turkumi – xalq dostonlari, "Chapani yoxud jaydari she'rlar" – xalq qo'shiqlari, "Alpomishning qaytishi" – "Alpomish" dostoni, "Tosh pari", "Balladalar"iga ertak motivlari asos qilib olinadi. Shoir ba'zi she'rlarida xalqimiz donishmandligini ko'rsatuvchi noyob, chuqur mazmunga ega, serma'no ibora va maqollardan mahorat bilan o'rinli foydalanadi:

Endi "borsa kelmas" yo'llari bekor,
Osmon — uzoq emas,
Yer — qattiq emas.

Shoirning ertak motivi asosida yaratilgan "Balladalar"ining beshinchi balladasida qo'llanilgan mazkur maqol ijtimoiy hayot manzarasini tasvirlash uchun ishlatiladi. Uning xalqimizning sevimli qo'shig'iga aylangan mashhur "Karvon ko'rdim..." deb boshlanuvchi she'rida

Peshonangni yozdig'idan ayrilma yor,
Jonim chiqar qo'shiq aytsam, qayrilma yor

satrlarida xalqimizning "Peshonangni yozganidan ayrilma" maqoli qo'llanilgan bo'lib, bu maqol she'r mazmuniga shunday singdirilib yuborilganki, asosiy mazmuni yuzaga chiqishida yetakchi fol'klar motivlaridan sanaladi.

Usmon Azim xalq og'zaki ijodining majoziylikka asoslangan turlaridan biri hisoblangan ertak motivlaridan unumli foydalanadi. Jumladan, "Baxt haqida ertak", "G'aroyib ajdarho", "Tosh pari" hamda shoir "Saylanma"siga kiritilgan o'n beshta ta balladaga ertak motivlari asos qilib olinadi. Shoirning "G'aroyib ajdarho" asarining syujeti xalq ertaklari syujetiga asoslangan bo'lsa-da, to'liq xalq ertaklari syujetini

takrorlamaydi. Xuddi ertaklardagi kabi yurtga kelgan yovuz “qirq boshu”, “qirq qorin” “bir yuho” har kuni “bir navniholqiz”ni yemish qilgan ajdarho timsoli podshohning yolg‘iz qizi “xalq uchun qurbon bo‘lishga shay turgan” malikani “yemaydi”. Aksincha xalq va yurt dardini o‘ylab bolasini yovga jo‘natgan podshohga tahsin aytadi: “Agar podshoh bo‘lsa Xalqiga fido, Nima qila olar Uni ajdarho! Padaring qilmasdan O‘ziga shafqat, Qizini yo‘llabdi... Unga ming rahmat!” Ko‘rinib turibdiki, mazkur asarda “g‘aroyib ajdarho” timsolida Adolat ramzi ifodalanadi. Shoir she’rda “yov kelganda qochgan” xiyonatchi a‘yonlar, saroy ahlining qilmishlarini qattiq qoralab, “har qanday musibatga dosh bergan “misgar u temirchi, Yukchi, obkash, aravakash, dukchi, korapdayu devdon, Bo‘zchi-yu , bazzoz, masxaraboz, hattoki dorboz, hatto ko‘zboylovchi, hatto gilamchi, Hatto sang‘ib yurgan sho‘rlik tilamchi...” kabi oddiy xalq vakillari borligini podshohga eslatish asnosida davrning ijtimoiy muammolarini ko‘rsatib o‘tadi. She’rdagi adolat, erk va haqiqat kabi ezgu g‘oyalar ulug‘lanib, jaholat, nohaqlik, riyo va mmunofiqlik qattiq qoralanadi. Barcha ertaklarning oxirida bo‘lgani kabi shoir am mazkur eertagini Ezgulikning tantanasi bilan tugatarkan, qissadan hissa qilib, o‘quvchisiga “xalq nima?” ekanligini uqtiruvchi savol qo‘yadi.

Xulosa qilib aytganda, Usmon Azim she’riyati xalqimizning durdona ijod namunalarining yozma tarzda ishlangan ajoyib guldastasidir. Yuqorida ko‘rib o‘tganimizdek, shoir har bir fol’klor an‘analaridan unumli foydalanadi. Buni uning ijodining eng go‘zal namunasi “Baxshiyona” turkumining o‘ziyoq yorqin ifooda ettiradi.

1. Бобоев Т. Адабиётшунослик асослари. – Тошкент: Ўзбекистон. – Б. 397.
2. Азим У. Куз. –Тошкент, Фафур Фулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти, 2001.
3. Усмон Азим. Сайланма. –Тошкент: “Шарқ” нашриёти, 1995. Б.203.
4. Усмон Азим Фонус. – Тошкент: “Шарқ” нашриёти, 2010. Б.53.